

Паралелният анализ на поетичното творчество на Ясенов, тясно съпоставяно с неговите нови идейно-естетически търсения, носи интересни наблюдения, разкрити на широка обществена основа, показани в унисон с особеностите на разглеждания период: „Съзнавам, че предишната му поезия принадлежи на миналото, Ясенов все пак не е имал сили с наенавист да я отрече и скъса отведнъж с нея. Защото още не е имал ясна представа каква трябва да бъде истинската социалистическа лирика, която и сам той следва да твори. Нека не забравяме — по това време нашето пролетарско изкуство все още не се е оформило цялостно и не е осмислило своя творчески метод: епохалните исторически събития изискват и нова поезика, и могъща сила на идейно-естетическото внушение, каквато тогава нашата млада пролетарска поезия чрез нито един от своите представители не е показала убедително. Ясенов пръв от новите революционни поети се изправя пред неразрешени, но неотлагаеми вече проблеми: комунистическата идейност да бъде съчетана с художествено съвършенство.“

Кървавата одисея на рицаря с разрушените замъци е един от най-ярките примери за саможертва в българската литература. В късия земен дял на поета няма много ефекти, не личат пози, не се налага инициативата за литературно водачество. Но колко съдържателен е този живот, колко ярък и силен е той с цялата своя противоречивост и двойственост, с неукротимата жажда за светлина и нови блянове! Всичко това без съмнение е ръководелно Симеон Правчанов при написването на тая съдържателна и вълнуваща книга. Той се е спрял на най-характерното и важното, успял е да преодолее липсата на документи, да използва максимално това, с което е разполагал, за да очертае облика на един поет, който застана в защита на своя народ по време, когато смъртта се долавя така осезателно, когато саморазправата и насилието са добили неимоверни права.

„Път размирно метежен“ привлича и с нескриваното вълнение на автора, с неговата пристрасност към обичания поет. Това също е достойнство. Симеон Правчанов добросъвестно и с явна оценка търси да покаже мястото на Христо Ясенов в нашата поезия, като разкрива и човешката му обаятелност и сила. Това определя и успеха на тази проникновена, раздвигана творба, нейния принос към изясняването на един жизнен и творчески път, на едно неповторимо лирическо явление.

Стефан Коларов

„ЛИТЕРАТУРНИ СТАТИИ“ от ПЕТКО ТОТЕВ

Изд. „Български писател“, 1974. 238 с.

В книгата на Петко Тотеv са събрани литературни и публицистични статии. Авторът се спира на творци, произведения и проблеми, които неведнъж са били обект на сериозни изследвания и това вече крие известна опасност, тъй като лесно би могло да доведе до повторение на вече установени положения. Може да се каже, че П. Тотеv заобиколил тази неприятна възможност и се е постарал да каже думата си на изследвач на литературните явления, който умее да открива нови проблеми дори там, където ни се струва, че всичко е изчерпано.

Въпросите, които интересуват критика, са били и продължават да бъдат актуални, защото засягат вечни човешки стремежи, мъки, мечти. Явно е, че П. Тотеv се е стремил да обхване широк кръг от теми и е поел риска да бъде не съвсем безоснователно обвинен в недостатъчна професионална задълбоченост. В книгата са намерили място статии и есета за представители на нашата литература от Паисий до Вапцаров. Авторът се спира и търси нови отсенки в творчеството на едни от нашите най-видни поети и белетристи — Л. Каравелов, П. Р. Славейков, Д. Чинтулов, Хр. Ботев, Ив. Вазов, Ал. Константинов, Д. Дебелянов, Елин Пелин, Й. Йовков, Хр. Смирненски, Н. Вапцаров. Той пристъпва към разкриване на незабелязани досега интересни, а в някои случаи и твърде важни подробности от творчеството на писателите, без да се смушава от това, че насочва вниманието на читателя върху произведения, които се знаят едва ли не наизуст, а литературните им анализи са включени в задължителната учебна програма. Това е своеобразна критическа дързост, която в крайна сметка е довела до полезни наблюдения.

В статиите „Каравеловият анализ на старото време“ и „Сатиричният роман на Каравелов“ са разглеждани „Българи от старо време“ и повестите, обединени под общо заглавие „Три картини от българския живот“ („Мамино дете“, „Извънреден родолюбец“ и „Прогресист“). П. Тотеv се противопоставя на оценката за Каравелов като обикновен битоописател. Според него писателят навлиза „в сложното и противоречиво съдържание на битовата традиция“. Критикът изтъква, че в „Българи от старо време“ консервативната традиция е подложена на многостранен ана-

лиз, не само на присмех. Тя е умираща, но и способна на преобразования и дори на прераждания. В новите времена ще открием нейни наследници. Хрумването на П. Тотев да търси в лицето на хаджи Генчо от Коприивци родоначалника на бюрокрацията не е лишено от основания и е осъществено на места твърде убедително. „Музеят“ на хаджи Генчо с безбройните вехтории, подредени акуратно, номерирани, класирани, обвити и описани, наистина напомня за бездушното старение на бюрокрацията да нивелира света и личността. Особено внимание заслужават мислите на П. Тотев за писмените „документи“ на хаджи Генчо. Откривайки в тях пародия и снизяване на старинни писмени форми, авторът търси зародиша на форми от по-късната буржоазна епоха и проявява находчивост в психологическите паралели. Спирайки се на писмото от хаджи Генчо до дядо Либен при тяхното решително скарване, той прави внимателен анализ и в един от детайлите открива важна находка — Л. Каравелов е успял „с блестяща интуиция“ да напипа „бъдещето на кореспонденцията като обособен канцеларско-книжовен жанр, специализиран по-нататък именно в тази основна насока — прехвърлянето на отговорността и вината другиму, отказ да се споделя нечия вина и отговорност“ (с. 31).

Повестите „Три картини от българския живот“ са разгледани от П. Тотев като първа и ранна проява на българската сатирична проза в жанра на романа. Критикът смята, че трите повести са в същност единно произведение, подчинено не само на обща идея, но и на предварителен замисъл. Безсюзетността на връзката между трите части напомня с нещо похватите на модерната проза. Освен това се изтъква винаги актуалното значение на родолюбивия патос, пронизал това произведение. Каравелов е засегнал важно явление, понякога отминавано без нужния акцент — изображението на човешката личност, загубила нравствени критерии, дори чувството за национална принадлежност, стигнала до крайност в своето падение. Още през 70-те години на XIX в. Каравелов е доловил един от елементите на разруха в буржоазната личност — нейния космополитизъм.

В своите „Два етюда за Петко Славейков“ авторът отново се насочва към познати творби. Но с връщането си върху стихотворения като „Не пей ми се“, „Жестокостта ми се сломи“ и „Народен“ той иска да подчертае една заслуга на Петко Славейков, неговата роля на първоучител за мнозина съвременни писатели у нас. Проблемът за отношенията между писателя и обществото, особено остър през XX в., за първи път е поставен в творчеството на Славейков. П. Тотев проследява двата етапа, през които минава самосъзнанието на народния интелгент, за да стигне до заключението: „Колкото повече интелгентният човек осъзнава дистанцията между себе си и своя народ, толкова по-силна става жаждата за

ново сливане, за ново единство на творческата личност със съвремението. Тъкмо този нов синтез — вече на ново равнище — издига твореца до висотите на самопознанието, до единния дълг към народа и собственото творческо развитие“ (с. 64).

Поемата „Изворът на белоногата“ е била предмет на многобройни литературни изследвания от различни страни. Особено внимателно са изяснявани нейните връзки с фолклора. Но и тук П. Тотев намира свой зрелищен ъгъл и някои нови решения. При обстоятелството разглеждане на диалога между Гергана и везира той се насочва към разкриването на черти от философията на Русо в изказванията на българката: защитата на естественото съществуване, противопоставянето на селото срещу града и т. н. П. Тотев не се съгласява с изследвачите на Славейков, които го упрекуват за композиционно неумение. Според автора на студията „за първи път в поетиката на българската поема дядо Славейков открива принципа на монтажа“ (с. 78), където действуват съвсем други композиционни закони. При монтирането на двата привидно разнородни и неспоени пласта — легендата за вграждането и диалога между Гергана и везира — поетът получава простор за „динамично взаимодействие на понятията за жертвеност и саможертва“ (с. 79). В тази насока размислите на Тотев са плодотворни и звучат особено убедително.

Първият дял от книгата, посветен на възрожденската литература, завършва с есето „Да се завърнеш...“. Темата за носталгията у българина през Възраждането, която се превръща едва ли не в национална черта, основателно е заинтригувала П. Тотев. Той открива този мотив в стиховете на Чинтулов, Ботев, П. Р. Славейков, Каравелов, а по-късно вече преобразен — в Пенчо Славейков, Дебелянов, Марангозов, Вапцаров. Критикът разкрива различни нюанси на носталгичното чувство, търси отражението му и пречупването в душевността на поета. Той изтъква, че към носталгията постепенно се прибавят умора, чувството за самотност, което вече дава съвършено ново звучене на стиха като „Да се завърнеш в бащината къща“. Непълно са изтъкнати обаче връзките между посочените нови компоненти на носталгичните усещания със социалните и историческите причини. Може би твърде прибрзан е и скокът при анализа от възрожденските поети към Вапцаров.

Втората част на книгата включва осем статии, които засягат различни въпроси от творчеството на Вазов, Елин Пелин, Йовков, Алеко Константинов, Георги Кирков, Смирненски и Вапцаров. Най-голям интерес тук представляват опитите на Петко Тотев да опровергае схематизираното или наложено от литературоведската инерция възприемане на някои христоматийни произведения на нашите класици и с това да се противопостави на тяхното обединяване, отдалечаване от на-

шето време. Критикът иска да преодолее до- край разделянето на „Бай Ганьо“ от фе- йлетоните на Алеко и да докаже, че това са рожби на единна личност и че те са в същност взаимно преливащи се части от едно цяло. Наблюденията над жанровите и стиливите особе- ности на феълетоните и съпоставката им с „Бай Ганьо“ са убедителни и създават основа за преодоляване на някои законестости оценки, наложени от десетилетия. Особеностите на публицистиката, на феълетона в българската литература задържат трайно интереса на П. Тотеv и той се връща на тази тема няколко пъти, изследвайки произведенията на някои от най-добрите майстори на този жанр у нас — Алеко Константинов, Георги Кирков, Христо Смирненски. Критикът поставя въ- проса за връзката „белетристика—феълетон“, макар и да не разрабoтвa в широк теорети- чески план това интересно хрумване, което се докосва до жизнени проблеми за жанровата система на нашата литература.

След като проследява развитието на Вазов от „Чичовци“ до „Под игото“, П. Тотеv стига до плодотворни обобщения за характера на битовото в някои от най-значителните бл- гарски повести. При съпоставката между „Българи от старо време“ и „Чичовци“ той заключава, че „историята, както и филосо- фията, се битовизира с възхитителна лекота и непринуденост, че битът винаги е просто стародавен бит, а и идеална химическа среда, в която се разтварят, нивелират и обезлича- ват високите понятия и гръмките личности, за да се роди хуморът по най-естествения си закон — отгоре надолу“ (с. 132). Анализът на повестта „Герациите“ разкрива още веднъж способността на Тотеv да намери свой зри- телен ъгъл към вече банализираното от кри- тически тълкувания произведение. В повестта на Елин Пелин той изтъква на преден план признаците на отчуждението, на разрушението на личността и на човешките отношения. Големият наш реалист е усетил болестите на XX в. още в самото им зараждане у нас. И това не звучи като пресиленa модернизация на проблематиката, а като нов прочит на го- лямо, с трайна сила художествено откoвление.

Освен интерес към жанровите граници и преливания, една чисто литеpатуpистска област, Петко Тотеv проявява постоянна ли- ния на търсене на идеологическия заряд в творчеството на нашите пролетарски пи- сатели. Георги Кирков води борба срещу ли- берализма и общоделството и проявява по- литическа далновидност. Но това не е изо- лирана проява в нашата публицистика. П. То- теv показва приемствеността в развитието на нашия феълетон — от Ботеv и Каравелов до Смирненски. Преди да започне анализа на „Приказка за стълбата“, авторът проследява възловите етапи от идеиния и художествен път на Смирненски и по този начин хвърля допълнителна светлина върху разглежданото произведение, включва го в един взаимо- обусловен организъм. В статията си за Вап-

царов критикът фокусира вниманието върху няколко съществени и актуални проблема — отношението на интелегента към „черния труд“, сложните връзки между интелегента и работника по време на борбата между лич- ността и класата, между личността и народа и т. н. С разнoобразни средства, които вклю- чват и участието на документален материал, спомени на съвременници, се очертават ед- рите контури на внушителна личност, в която поезия и живот са неразривно свързани.

Стилът на Петко Тотеv в неговите най- сполучливи статии и есета, като „Каравело- вият анализ на старото време“, „Два етюда за Петко Славейков“, „Кристализация на бита в повестта „Чичовци“, „Феълетонистът Алеко“, „Елин Пелин и съдбата на любовта“, „Огняроинтелегентът“, се движи някъде на границата между научната терминологич- ност и публицистичния размах. От това кни- гата му става по-четивна, макар че на места се стига до патетизъм, до дразнещи повторе- ния, до употреба на думи от различни и не- винаги съчетаеми стилови равнина.

Сборникът „Литературни статии“ пред- ставя автор, насочен към ярки явления в класическата ни литература и към актуални про- блеми на изкуството. Без да се изказва пряко върху съвременни произведения и автори, П. Тотеv се включва в съвременния литерату- рен процес чрез новия анализ на някои вечни творби. Критикът спира вниманието си върху жанровите и стиливи особености на застра- шени от умъртвяване жизнени достояния на нашата литература. Той иска да се про- тивопостави на школската изсушаваща инерция и да прероди старите ни познайници от уче- ническия чин, като ги върне на изкуството. Но освен тази „просветителска“ задача не- говата книга има и научна амбиция — да навлезе в сложната жанрова система на бл- гарската проза. И в тази насока П. Тотеv би могъл занапред да се разгърне значително.

Симона Георгиева

„ОКТОМВРИ И БЪЛГАРО-СЪВЕТСКИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ ВРЪЗКИ ПРЕЗ ТРИДЕСЕТТЕ ГОДИНИ“ от ЛЮБОМИР ПАВЛОВ

Изд. БАН, 1973. 219 с.

Стара истина е, че където майстори са зидали — за новациите е трудно. Ала въпреки всичко за сериозния изследовател на лите- ратурната история винаги ще се открие неиз- следван терен. В това ни убеждава и лите- ратурният дебют на Любомир Павлов. Него- вото научно дирене се свързва с тема колкото актуална, толкова и експлоатирана от теоре-